

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ПОЗИТИВНИХ ЕМОЦІЙ ТА КОМУНІКАТИВНИХ ВЗАЄМИН У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Юрій Рева
(Кривий Ріг, Україна)

У статті розкрито психолого-педагогічну технологію створення позитивної емоційної сфери комунікативних взаємин у навчально-виховному процесі як регулятор ставлення до зовнішнього світу школяра.

Ключові слова: емоції, комунікативні взаємини, навчально-виховний процес.

В статье раскрыта психолого-педагогическая технология создания положительной эмоциональной сферы коммуникативных взаимоотношений в учебно-воспитательном процессе как регулятор отношения к внешнему миру школьника.

Ключевые слова: эмоции, коммуникативные взаимоотношения, учебно-воспитательный процесс.

The article deals with the psychological and pedagogical technology of formation of positive emotional sphere of communicative interrelations in teaching and educational process as a regulator of attitude to the pupil's outer world.

Key words: emotions, communicative mutual relations, educational-educator process.

Постановка проблеми. Створення позитивного мікроклімату та комунікативних взаємин у навчально-виховному процесі є запорукою його ефективного проведення. Щоб уникнути негативних ситуацій, треба знати основні закони, якими можна пояснити поведінку учнів та стратегію й тактику власної поведінки, яка б запобігала появі ситуацій, результатом яких були б агресія та невдоволення учнів.

Мета статті: розкрити психолого-педагогічну технологію створення позитивної сфери комунікативних взаємин у навчально-виховному процесі.

З огляду на це педагогу потрібно знайти технологічний процес побудови позитивних емоцій сфери комунікативних взаємин у навчально-виховному процесі.

Виклад основного матеріалу. Емоція – це те, що переживається як почуття, яке мотивує, організовує і направляє сприйняття та дію [2, с.27]. Аспект даного визначення надзвичайно важливий для розуміння природи емоцій. Емоція мотивує. Вона мобілізує енергію, і ця енергія в деяких випадках відчувається суб'єктом як тенденція до здійснення дій. Емоція керує мисленнєвою та фізичною активністю індивіда, направляє її в певне русло. Емоція регулює або, точніше сказати, фільтрує наше сприйняття. Щастя заставляє людину сприймати світ через призму радості: зворушуватися самим повсякденним речам подібно запаху польової квітки й ширяння птаха на заході сонця, і йти в життя легкою, пружною ногою.

Емоційна сфера є регулятором ставлення людини до зовнішнього світу та інших людей. Вона виконує захисну функцію, сигналізує іншим про стан людини. Завдання людини – звільнитися від негативних емоцій та одержувати позитивні. Це прагнення закладено в людини як регулятор її виживання в оточуючому середовищі.

У повсякденному житті два терміни “емоція” і “почуття” тісно пов’язані між собою. Емоція визначається як безпосереднє переживання, почуття – як уже усталений прояв психіки. Емоція гостро протікає внутрішньо і яскраво проявляється зовні, як правило, зв’язана з безпосередніми враженнями.

Діапазон різноманітних емоцій, за допомогою яких проявляються почуття, може бути великим – усе залежить від змісту самого почуття, його сили, сталості, його значимості для людини. Почуття нерозривно пов’язані з особливостями особистості людини, їх зміст визначається соціальними комунікаціями та соціально-емоційними умовами, в яких вона живе [2; 9].

Виділяють моральні, естетичні та інтелектуальні почуття. В моральних почуттях виражається ставлення людини до поведінки оточуючих людей, до колективу, до своїх громадських обов’язків. Виходячи з властивих їй моральних принципів, людина оцінює свою поведінку, вчинки або моральні якості інших людей, переживає ті чи інші емоції. Позитивна оцінка оточуючими викликає в людини почуття задоволення своїми вчинками, негативна – докори совісті, муки сумління. Моральні почуття – це почуття відповідальності за доручену справу, почуття патріотизму, дружби, колективізму, почуття честі, гідності. Ставлення людини до інших людей, до колективу, в якому вона працює, виявляється в почуттях товарищескості, обов’язку, взаємодопомоги, відповідальності, симпатії, дружби, прихильності, співчуття, співпереживання. Своє ставлення до самої себе, до своїх вчинків, поведінки людина виражає в почуттях совісті, сорому, честі, гідності. Всі названі почуття викликають емоційний відгук в особистості людини та є надійною основою створення приємних комунікативних взаємин у колективі.

Найважливішим засобом виховання сприйнятливості, яка відіграє виняткову роль у ставленні всіх людських якостей, є єдність слова вчителя й діяльності учня. Емоційна чутливість до світоглядних істин, ідей, принципів, закономірностей, – це той вогник, від якого спалахує порох переконаності, принциповості, вірності людини своїм переконанням [7, с.517].

Важливу роль у вихованні юного серця до навколишнього світу відіграє емоціональна пам’ять. Тому педагогу слід збагачувати емоційний світ дитини ще в шкільні роки яскравими враженнями, переживаннями, щоб емоційне ставлення до навколишнього світу було не скороминучим, а відклало свій відбиток у душі, пробуджувало чисті думки й спонукання. Емоційне пізнання не вимагає від учнів якихось спеціальних засобів вираження почуттів. Воно має відбиватися в пам’яті та глибині душі – в цьому і полягає його сила.

Чільне місце відводиться в особистості дитини інтелектуальним почуттям. До інтелектуальних почуттів належать переживання, які виникають і проявляються в розумовій, пізнавальній діяльності людини. Це любов до знань, почуття нового, почуття здивування, сумніву, впевненості й неупевненості, успіху й невдачі і т. д. Джерелом цих почуттів є навчальна діяльність, самостійна робота над книгою, дослідницька робота тощо.

В емоційному стані пошуків і знахідок ховається і те, що ми називаємо

інтересом до навчання. Навчання стає цікавим насамперед тоді, коли дитина виражає себе в інтелектуальній праці, бачить наслідок своєї творчості, своїх зусиль [6, с.474].

Важливим відтінком емоційного стану пошуків є здивування, подив перед істиною, перед силою людського розуму, перед власною думкою. Здивування – це надійна стежка мислення. Здивування в дитини виникає тоді, коли вона бачить, як з невідомого, з численних залежностей між речами й явищами відкривається щось нове, і в народженні цього нового учень бачить результати власних зусиль, наполегливості. Там, де діти переживають подив перед істиною в процесі свого повсякденного навчання, панує інтелектуальний стан допитливості, бажання знати і пізнавати, що народжує мислення.

Зміст, характер, спрямованість мислення учня глибоко позначаються на його емоційному стані, породжуючи не тільки інтелектуальне почуття, а й накладаючи відбиток на все його життя. Справжня майстерність учителя розкривається в тому, що під його керівництвом у процесі навчання дитина виражає себе. Визначальним в емоційному стані є ставлення до самого себе, бачення себе в складному, багатогранному навколишньому світі. Вираження себе – дуже складна й нелегка сфера виховання й самовиховання. Навчання, здобування знань – це багатогранна розумова, громадсько-корисна діяльність. Слід прагнути, щоб вона десятками, сотнями ниток була зв’язана з складним та різноманітним інтелектуальним життям школяра і його трудовим та громадським самоствердженням, позитивними комунікативними взаєминами серед членів учнівського колективу.

Відбиття знань у емоціях – важлива умова переходу знань у переконання, умова становлення переконаності й світогляду. Емоційний стан має величезну зворотну силу впливу на розум, на все інтелектуальне життя учня. В шкільні роки розум особливо чутливий до емоційного стану. Практика переконує в тому, що життєрадісне світосприймання, почуття влади над явищами, істинами, впевненість у своїх силах пробуджує нові джерела пам’яті, думки, кмітливості [5, с.176].

У навчально-виховному процесі чільне місце має відводитись створенню емоційних ситуацій. Їх суть, як засобу виховання, полягає в тому, що учень серцем відчуває найбільші порухи серця іншої людини й відповідає на них власними душевними порухами. Розглянемо найважливіші емоційні ситуації, зокрема:

1. Від того, як учитель зуміє навчити своїх вихованців відчувати серцем внутрішній світ іншої людини, залежить духовна краса людини, яку ми маємо створювати в повному розумінні цього поняття. Мистецтво облагороджувати учня вищими почуттями й переживаннями – є мистецтвом співпереживання. Треба домагатися, щоб уже в шкільні роки учень зрозумів і відчував серцем найтонші душевні порухи іншої особистості.

2. **Втілення добрих почуттів.** Кожен учень протягом тривалого часу має вкладати свої добрі почуття в навчальну роботу, олюднювати її благородними спонуканнями. Завершення праці має вести до ситуації, що загострює тонкість відчування духовного світу іншої особистості.

3. У житті дитини буває чимало тих невольовимих емоційних ситуацій, коли явища навколишнього світу можуть вразити душу, а можуть і залишитися зовсім непоміченими, – все залежить від того, якими очима дитина бачить світ. Навчити

переживати радощі й тривоги бачення – це найтонше, що є в емоційному, естетичному й моральному вихованні.

4. Благородство емоційного пориву. Треба не тільки поглянути на світ дитячих інтересів, а й глибоко проникнути в думку учня, пережити його почуття, схвилюватися його тривогами. Співпереживання в очах вихованця є емоційною серцевиною морального обличчя вчителя.

Потрібно виховувати в учня естетичні почуття. Вони виникають у людини в процесі сприймання прекрасного. Прекрасне – є життя, зазначив М.Г.Чернишевський. Йому ж належить і характеристика особливостей естетичних переживань. М.Г.Чернишевський писав, що це світла радість, схожа на ту, якою сповнює нас присутність милої для нас істоти. Ми безкорисно любимо прекрасне, радіємо йому, як радіємо милій нам людині і, отже, в прекрасному є щось милое, дороге нашому серцю [8, с.8–9].

Прекрасне оточує нас всюди: це й природа, й мистецтво, й люди. Сприймання краси природи викликає в нас радісне почуття. Нам хочеться і хочеться милуватися квітучим весняним садом, килимом ромену на лузі, ми дуже довго можемо дивитися на прибій морських хвиль, на яскраво – червоний захід сонця. Ми щоосені йдемо в ліс і кожного разу захоплюємося його багряними, жовтими і ще подекуди зеленими барвами. Природа завжди зачаровує нас. Це ж стосується і творів мистецтва, що відображають наше життя у всій його красі, викликають у нас естетичні переживання [4, с.76].

Бачення та переживання краси навколишнього світу – одне з найголовніших джерел розуміння й переживання радості й буття, краси життя. Нам треба вчити дитину дорожити життям – дорожити людиною, берегти людину, оберігати життя, створювати позитивні стосунки між особистостями.

Необхідність тонкого, розумного, емоційного виховання учнів визначається роллю знань в їхньому духовному житті та комунікативними взаєминами. Важка і напружена праця – є навчання. Ця праця стає бажаною та збагачує духовний світ лише тоді, коли одночасно з пізнанням, з оволодінням знаннями учень оволодіває й високою емоційною культурою. Без надійної емоційної основи неможливе не тільки успішне, а й взагалі нормальне навчання. Емоційна культура розумової праці, процесу оволодіння знаннями – важлива сторона інтелектуального багатства шкільного життя взагалі та позитивної комунікативної енергетики [1, с.452].

Емоційне й естетичне виховання починається з розвитку культури відчуттів і сприймань. Тонкість почуттів, переживань, емоційно – естетичного ставлення до навколишнього світу й до самого себе залежить від культури відчуттів і сприймань. Чим тонші відчуття й сприймання, чим більше бачить і чує людина в навколишньому світі відтінків, тонів і напівтонів, тим глибше виражається особиста емоційна оцінка фактів, предметів, явищ, подій, тим ширший емоційний діапазон, який характеризує культуру дитини.

Не можна бути педагогом, – не оволодівши тонким емоційно-естетичним баченням світу. Педагог стає наставником учня остільки, оскільки він тонко й чутливо пізнає світ розумом і серцем. Розвиваючи й поглиблюючи те, чого вимагає природа дитини, вихователь повинен разом з тим розвивати в нього здатність бачити розумом і серцем речі та явища буквально за два кроки від себе [7, с.520].

Навчально-виховний процес не залишає байдужим у емоційному плані ні

вчителів, ні учнів. Обидві сторони відчувають ті чи інші емоції. Під емоціями розуміють переживання відносин, що виникли на певний момент. Емоції звичай мають інтуїтивний характер і виражають оцінювання особистістю певної ситуації, пов'язаної з задоволенням потреб людини на цей момент. Вони проявляються в різноманітних емоційних станах. Емоційні стани, які виникають у процесі діяльності, можуть підвищувати або знижувати життєдіяльність людини.

Для того, щоб створити емоційну атмосферу співробітництва на уроці, яка є запорукою позитивних взаємовідносин між учителем і учнями, можна скористатися такими прийомами (дослідно-експериментальна робота проводилася в ЗОСШ №37, ЗОСШ №48, ЗОСШ №78 м. Кривого Рогу, Дніпропетровської області) :

1. У роботі з класом: “Ми – сила”, “Твоєю мовою”, “Розкрию таємницю”, “Зараження”, “Цінування”.

2. У роботі з окремими учнями: “Дзеркала”, “Повернення змісту”, “Угу”, “Довіра”, “Накопичення згод”, “Пошук загальних нейтральних інтересів”, “Прийняття стилю та інтонації, які пропонує учень для спілкування”, “Індивідуальний підхід”.

3. До прийомів, що дозволяють запобігти конфліктній ситуації, можна віднести: “Затримай реакцію!”, “Переведи реакцію!”, “Будь раціоналізатором!”, “Будь парадоксальним!”.

Конструктивній взаємодії вчителя з учнями сприяє дотримання таких правил:

- акцентування уваги на вчинках учня, а не на його особистості;
- уміння приборкати власні негативні емоції;
- уміння утриматися від загострення негативних ситуацій, уникати таких помилок під час реагування на неадекватну поведінку учнів, як підвищення голосу, використання таких поз і жестів, які пригнічують учнів (розмова “крізь зуби”, активна жестикуляція та ін.), використання принизливих виразів, дії з явними ознаками сили, використання фізичної сили, читання “моралі”, утягування у конфлікт інших людей (завуча, директора), застосування примусових дій, наголошення на своїй правоті, порівняння одного учня з іншими, вимагання та тиск на учня, “передражнювання” учнів тощо;
- обговорювати причини і наслідки негативної поведінки учнів не відразу після порушення, а через деякий час.

Педагогічна діяльність учителя і навчальна школярів характеризуються високими емоційними перевантаженнями, регулярною перевтомою, стресовими ситуаціями, які періодично виникають.

Головним фактором, який викликає нервово – психічні перевантаження, перевтому, є так званий інформаційний стрес – необхідність переробки великої кількості інформації у короткий термін. Навчальні стрес – фактори породжують негативні емоційні реакції, які можуть дезорганізувати навчальну діяльність, особливо у період підвищеної відповідальності за її результати (тематична робота, екзамен). Серед них можна виділити низьку успішність, конфлікти з учителями, нерозуміння або недостатнє знання предмета і т. д.

Деякі учні, відповідаючи біля дошки, відчувають хвилювання. Також і педагог може його відчувати у певні моменти (присутність стороннього на уроці, складна тема нового матеріалу і т. д.). У стані хвилювання одні смикають у руках який-

небудь предмет, інші – потерпають кінчик носа, треті – накручують волосся на пальці. Спостерігаються зміни міміки: з'являються нехарактерні у звичайному стані гримаси, або ж м'язи обличчя втрачають рухливість, з'являється маска скутості. Підсилюється хаотичність рухів рук. Деякі відчують “задерв'янілість” у всьому тілі, втрачають природність пантоміміки, болісно переживають, куди подіти руки, періодично застигають у вигадливих позах. Змінюється і структура мовлення, емоційне напруження виражається у вигляді таких мовних характеристик: змінюється середня довжина відрізків мовлення, що вимовляються без пауз; збільшується темп регуляції і його коливання; зростає латентний період мовних реакцій; визначається затримка мовлення, нерішучість у висловлюваннях; зростає тривалість інтервалів між підвищеннями частоти основного тону; знижується словникова розмаїтість мовлення; різко змінюється кількість жестів, що супроводжують мовні висловлювання; зростає кількість незавершених фраз; з'являються помилки, застереження.

Оскільки вчитель зазвичай судить про знання за мовленням учнів, то підсумкова оцінка за відповідь найчастіше відображає не реальні знання учня, а ступінь його хвилювання. Тому завдання вчителя, зацікавленому в об'єктивному підході, - допомогти школярам, створивши позитивну атмосферу для засвоєння знань.

Назвемо деякі із прийомів, які допоможуть учителю у формуванні стану спокою та створити позитивні умови для добрих комунікативних стосунків серед учасників навчально-виховного процесу.

1. “Переінтерпретація” симптомів тривоги. Навіювання самому собі, що ознаки тривоги – це готовність до активної дії, їх відчуває більшість людей, вони допомагають краще виконати якусь діяльність.

2. “Настроювання” на певний емоційний стан. Пропонується подумки пов'язати тривожний емоційний стан з якимись образами (мелодією, кольором, пейзажем і т. д.); спокійний розслаблений стан з другими, а впевнений переможний – із третіми. При сильному хвилюванні спочатку згадати перше настроювання, потім – друге і, нарешті, перейти до третього, повторивши його кілька разів.

3. “Виконання ролі”. У складній ситуації корисно яскраво уявити собі образ для наслідування (наприклад, улюбленого героя), звикнути до ролі і діяти як би від його імені.

4. “Дихання”. Робота над способами нормалізації дихання для зняття напруження.

5. “Розслаблення”. Активізація прийомів релаксації.

6. “Уявне тренування” – тривожна ситуація представляється заздалегідь у всіх подробицях, ретельно продумується її розвиток.

7. “Репетиція” - програвання ситуації, яка викликає тривогу.

8. “Моделювання” відрефлексованої тривоги. У ситуаціях гострої тривоги відрефлексовану ситуацію моделюють в уяві у напрямку нівелювання її гостроти.

9. “Доведення до абсурду” – моделювання або програвання тривожних ситуацій, доведення їх до абсурду, сміху.

10. “Переформулювання завдання”. Зосередження на меті актуального моменту, а не на оцінці своїх досягнень або того, який має вигляд.

11. “Зелений виноград” – пошук способів знижувати значимість ситуації, вміння гідно приймати поразку, вміння програвати.

Висновки. Узагальнюючи вищесказане, слід відмітити, що необхідно розвивати емоційну сферу учнів, яка сприяє кращому засвоєнню знань, регулює ставлення до зовнішнього світу вихованців. Позитивні емоції потрібно розвивати. Негативними емоціями необхідно навчити дітей управляти. Проте повного усунення негативних емоцій не може і не повинно бути. Вони слугують регулятором людської діяльності. Розвиваючи позитивні емоції, потрібно це робити так, щоб вони не домінували над інтелектуальною сферою в ситуаціях, коли емоційна діяльність об'єктивно є регулятором людської поведінки, комунікативних взаємин. Роль психолого-педагогічного забезпечення заключається у визначенні оптимальних діапазонів розвитку емоцій, у діагностиці їх в учнів, у навчанні управляти своїми емоціями, що створить позитивні умови для добрих стосунків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дейк ван Т.А. Язык. Познание. Коммуникация. / Дейк ван Т.А. Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1989. – 580 с.
2. Изард К.Э. Психология эмоций. – СПб.: Питер, 2006. – 464с.
3. Комунікація // Філософський словник. – М.: Політгиздат, 1986. – 656с.
4. Крупенин А.Л., Крохина И.М. Эффективный учитель. – Ростов-на-Дону, 1995. – 186с.
5. Скороходова Н.Ю. Психологическое ведение уроков. – СПб., 200 с.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти т. – Т. 1. – К.: Радянська школа, 1976. – 654 с.
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти т. – Т. 3. – К.: Радянська школа, 1977. – 670 с.
8. Чернышевский Н.Г. Статьи по эстетике. – М.: СОЦЭКГиз, 1938. – 349 с.
9. Холод О.М. Соціальні комунікації: соціо- та психолінгвістичний аналіз: Навч. посібник. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – 276 с.

УДК 811.111'42

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ Й ТАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ СУГЕСТИВНОГО ВПЛИВУ В ДИСКУРСІ АМЕРИКАНСЬКОЇ КОМЕРЦІЙНОЇ РЕКЛАМИ

Світлана Романюк
(Житомир, Україна)

Стаття присвячена дослідженню стратегій і тактик сугестивного впливу на підсвідомість адресата та мовленнєвих засобів їх реалізації в дискурсі американської комерційної реклами.

Ключові слова: сугестія, сугестивний вплив, технологія, стратегія, тактика, прийом, рекламний дискурс.

Статья посвящена исследованию стратегий и тактик сугестивного воздействия на подсознание адресата и языковых средств их реализации в дискурсе американской коммерческой рекламы.